

## **Balio Sruogos laiškas Vandai Daugirdaitei-Sruogienei, 1944-02-07, iš Štuthof - į Vilnių**

**Stutthof, d. [7] Februar 1944**

Prof. Dr. Balys Sruoga  
Lager Stutthof b/Danzig  
Block XI  
Deutschland

Stutthof, d. [7] Februar 1944

Vanduk, mylimai! Heute bin ich glücklich: kamen 2 Deine Briefe (v. 19-I u. 27-I). Beide sind so inhaltsreich u. liebenswürdig! Alles, was schreibst Du mir über Dalia, ist mir so angenehm! Schade, dass ich kann nicht Ihre junge Freude zusehen, – aber es kommt noch! Ich bin sehr froh, dass meine Theaterschule macht solche Fortschritte. Ich fühle meine Theatergedanken in „Varpai“ u. anderen mehreren Erscheinungen. Meine Theaterlehre wird nicht spurlos vergehen. Gratuliere Adomėnas mit dem Erfolg seines Theaterstückes! Sage Jurgis, dass seine Uraufführung werde ich beobachten, – ich werde wissen, was er gemacht hat, – er soll Künstler u. nur Künstler sein! Dein Wunsch mein Leben zu beschreiben kann ich nicht befriedigen. Es geht. Arzneien haben wir hier mehr, als sie da, in der lebendigen Welt, – Du brauchst nicht etwas mir zu schicken. In dieser Welt fühle ich mich als ein Gast, – als Gast im transkaukasischen, – Duchantschik. Ich gehe nicht ein, ich bleibe jenseits der Psychologie. Ich habe verschiedene Völker gesehen – andere Völker, andere Sitten. Ich beuge tief meinen grauen Kopf vor der Grösse der Kultur des litauischen Bauers, der in solchen ungünstigen Umständen hat entwickelt solche Grösse des Geistes. In diesem Sinne hier ich bin wirklich froh u. stolz, dass ich ein Litauer geboren bin. Frühe wiegte ich hier 68 klgr., jetzt wiege ich viel mehr. In voriger Woche kam ein Dein Päckchen (Weissbrot, Tabak u. s. w.), – nicht numeriert. Es scheint, jetzt, wegen der Kriegsangelegenheiten, mit der Sendungen wird es schlimmer gehen, – na, ja, nichts zu machen. Mein Geburtstag verbring ich ganz allein. Ich verliere nicht die Hoffnung im März ins Vaterland zurück zu Kehren, – doch vielleicht nur nach 20. Es gibt Gerüchte, dass man wird uns irgendwo nach Deutschland schicken, aber: 1) diesen Gerüchten glaube ich nicht, 2) ich will in keinem Fall ein Emigrant werden, – ich bin kein Verbrecher, ich muss ohne Bedingungen befreit werden. Unsere Radio [1r] // singt wieder: „Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei...“ Jawohl! Schade, dass in diesen Stunden kann ich Dir nicht helfen. Wegen den wirtschaftlichen Plänen Onkels Juozapas habe ich kein schweren Geist: dieser alter Tölpel ist bis zum Hals verschuldet, er kann nur tanzen nach der Musik der Bank, viel schaden kann er Euch schon nicht machen. Natürlich sein Charakter ist sehr unangenehm, aber seine Tage sind schon auch gezählt. Du brauchst ihn nicht fürchten. Ich sehe in die Zukunft optimistisch. In verantwortlichen Tagen bin ich immer bestens Gemütes: es scheint, bin ich im Gewitter geboren. Wegen mich kannst Du ruhig sein, meine Stimme wird nicht verfallen. Du selbst sollst mutig sein. Mutig u. stolz, – wir sind bei der glücklichen Sternen geboren. Grüsse unseren Freunden. Küsse ich unsere liebe Dalia, küsse ich Dich, Vanduk, sei mutig u. stark, mano mylima – mylima!

Bal [1v] //

---

Prof. dr. Balys Sruoga  
Stutthof stovykla prie Dancigo

Stutthofas, 1944 [m.] vasario [7] d.

Vanduk, mylima! Šiandien aš laimingas: atėjo 2 Tavo laišakai (I-19 ir I-27). Abu tokie turiningi ir nuoširdūs! Viskas, ką Tu rašai apie Dalią, man taip malonu! Gaila, kad negaliu matyti jos jaunatviško džiaugsmo, – bet tai dar ateity! Aš labai džiaugiuosi, kad mano teatro mokykla daro tokią pažangą. Jaučiu savo mintis apie teatrą „Varpuose“ ir keliuose kituose leidiniuose [1]. Mano teatro pamokos nepraeis be pėdsakų. Pasveikink Adomėną [2], pasisekus jo pjesei! Pasakyk Jurgiui [3], kad aš pasižiūrėsiu jo premjerą, – žinosiu, ką jis pastatė, – Jurgis turi būti menininkas ir tik menininkas! Negaliu išpildyti Tavo noro aprašyti savo gyvenimą. Šiaip taip gyvenam. Vaistų mes čia turim daugiau, negu jie ten, gyvajame pasaulyje, – Tau nereikia man nieko siųsti [4]. Šiame pasaulyje jaučiuosi kaip svečias, – kaip svečias Užkaukazėje, – duchančikas. Aš nesigilinu, lieku anapus psichologijos. Esu matęs įvairių tautų – kitos tautos, kiti papročiai. Žemai lenkiu savo žilą galvą prieš Lietuvos ūkininko kultūros didybę, ūkininko, kuris tokiomis nepalankiomis aplinkybėmis įgijo tokią dvasios didybę. Šia prasme aš tikrai džiaugiuosi ir didžiuojuosi, kad gimiau lietuviu. Anksčiau aš čia svėriau 68 kg., dabar sveriu daug daugiau. Praeitą savaitę atėjo Tavo siuntinėlis (balta duona, tabakas ir t. t.), – nenumeruotas [5]. Atrodo, dabar dėl karo reikalų su siuntiniais bus prasčiau, – na, ką gi, nieko nepadarysi. Savo gimimo dieną praleidau visai vienas. Neprarandu vilties kovo mėnesį sugrįžti į Tėvynę, – bet galbūt tik po 20 d. Sklinda gandai, kad mus siųs kažkur į Vokietiją, bet: 1) tais gandais netikiu, 2) nieku gyvu nenoriu būti emigrantas, – nesu nusikaltėlis, turiu būti paleistas be sąlygų. Mūsų radijas [1r] // vėl dainuoja: „Viskas praeina, viskas pasibaigia...“ [6] Taip! Gaila, kad šiomis valandomis negaliu Tau padėti. Dėl dėdės Juozapo [7] ūkiškųjų sumanymų nesirūpinu: šitas senas stuobrys iki kaklo paskendęs skolose, jis tegali šokti pagal banko muziką, jis Jums jau nebegali pakenkti. Žinoma, jo būdas labai nemalonus, bet jo dienos jau taip pat suskaičiuotos. Neturėtum jo bijoti. Aš žvelgiu į ateitį optimistiškai. Sunkiomis dienomis visada esu geriausios nuotaikos: atrodo, kad esu gimęs per audrą. Dėl manęs gali būti rami, aš nepražūsiu. Tu pati turi būti drąsi. Drąsi ir išdidi, – mes gimėm po laimingom žvaigždėm. Paveikink mūsų draugus. Bučiuoju mūsų brangiąją Dalią, bučiuoju Tave, Vanduk, būk drąsi ir stipri, mano mylima – mylima!

Bal [1v] //

## KOMENTARAI

- [1] Vanda Sruogienė paaiškino, kaip knygos iš Lietuvos galėjo patekti į lagerį: „Kokiu būdu Sruogą pasiekdavo spauda iš Lietuvos – nežinau. Girdėjau, kad atsiveždavo naujieji atvykėliai, gal kas prašmugeliuodavo. Nežinau. [...] Aš negalėjau jam jokios literatūros siųsti, kartais laiškuose aprašydavau įvykius kiek juos užleisdama miglomis. Jis visad suprasedavo. Kai vokiečiai matė savo pralaimėjimą, cenzūra darėsi lengvesnė“ (Vandos Sruogienės laiškas Algiui Samulioniui, iš Čikagos – į Vilnių, 1978-07-08, [pasirašytas mašinraštis], in: *LLTI TS*, I. 2r).
- [2] Vincas Adomėnas (1909–1986), dramaturgas, nuo 1935 m. prancūzų kalbos ir literatūros studentas Kauno universitete, Balio Sruogos teatro seminaro lankytojas, profesoriaus įsteigtos akademinės dramos studijos dalyvis. 1942–1945 m. Vilniaus „Vaidilos“ teatro aktorius (plačiau žr. Inga Stepukonienė, „Vincas Adomėnas rašė būdamas Sibire ir grįžęs iš lagerio“, in: „Sidabrinė gija“, in: *XXI amžius*, Kaunas, 2018-06-08, Nr. 2, [https://www.xxiamzius.lt/priedai/sidgija/sidgija\\_04.html](https://www.xxiamzius.lt/priedai/sidgija/sidgija_04.html)). „Dirbdamas „Vaidilos“ teatre parašo dvi pjeses: komediją „Svetimos aistros“ ir dramą „Baltoji obelėlė“, kurioje iškeliamą lietuvių kovą dėl spaudos „Aušros“ laikais. Jos pastatomos šiame teatre, o V. Adomėnas dirba su ypatingu užsidegimu“ (Idem, in: *Ibid.*). „V. Adomėno pjesė „Svetimos plunksnos“ turėjo didelį pasisekimą Vilniaus „Vaidilos“ teatre“ (plačiau žr. Liucija Armonaitė, „Pasaulio pripažinta Nijolė Adomėnaitė – tėvynėje beveik nežinoma: jos filmai ardė sovietmečio tylą“, 2021-01-23, <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1323922/pasaulio-pripazinta-nijole-adomenaite-tevyneje-beveik-nezinoma-jos-filmai-arde-sovietmecio-tyla>). Jurgis Blekaitis taip pat liudijo, kad Vincas Adomėnas buvo „sėkmingos komedijos „Svetimos plunksnos“ autorius“ (Jurgis Blekaitis, „Keli fragmentai į portreto mozaiką“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, parengė Vanda Sruogienė, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974, p. 405).
- Dalia Sruogaitė prisiminė, kad 1944-01-02 „Vaidilos“ teatre kartu su draugais Jurgiu Blekaičiu ir Algiu Zaskevičiumi žiūrėjo trečią Vinco Adomėno pjesės „Svetimos plunksnos“ veiksmą (Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 64).

- [3] „Teatralams reikia platesnės kultūros, didesnio išsilavinimo! – teigė jis [Balys Sruoga]. Ir didžiausia jo viltis buvo sudėta į Jurgį Blekaitį, jo mokinį, kuris į teatrinį meną atėjo baigęs universitetą. – Plati kultūra pakels ir teatro lygį“ (Stasys Yla, *Žmonės ir žvėrys Dievų miške*, Putnam: Immaculata, 1951, p. 254).  
 „Kaip tik tuo laiku Jurgis Blekaitis statė Vilniuje [prancūzų rašytojo] A[lfredo] Musset[o] [psichologinę pjesę] „Les caprices de Marianne“ [„Marianos užgaidos“]“ (Vanda Sruogienė, „Iš Balio Sruogos laišku“, in: *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, parengė Vanda Sruogienė, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1974, p. 498).  
 Keletą šios pjesės statymo niuansų atskleidė rašytojo dukra: „Dramos studijoj Jurgis lyg ir norėjo mūsų kailiu išbandyti savo „Marianos kaprizus“. Prisipažinsiu, labai pavydėjau Birutei Gabriūnaitei, gavusiai Marianos vaidmenį. Man atiteko tik dubleriavimas, aš Jurgiui visai nerūpėjau. Ieškodamas idėjų scenovaizdžiui, jis liepė mums pafantazuoti ir nupiešti ką nors panašaus į laivą. Paišėm, braižėm, tačiau vargu ar kas nors buvo panaudota. Mažai ką tada dar išmanėm apie sceną, apšvietimą, juo labiau – apie patį veikalą. Bet premjera „Vaidilos“ teatre padarė mums didžiulį įspūdį, ir mudvi su Irena [Ladigaite] sugalvojom parašyti recenziją. Nebuvo su kuo pasitarti: Balys konclagery, Džonio [Vytauto Aleksandro Jonyno] ir Alfo [Alfonso Čipkaus] drovėjomės. Antanas Rūkas ir Antanas Gustaitis mums neatrodė patikimi, tad šovė mintis kreiptis į prof. Leoną Karsaviną. [...] Karsavinu buvo galima labiausiai pasikliauti. Labai nedrąsiai pasibeldėm į jo kabinetą. Profesorius kiek nustebusiomis, besišypsančiomis akimis nužvelgė mudvi, septyniolikmetes ištįsėles, atidžiai išklausė mūsų mikčiojantį prašymą ir pradėjo rimtai pasakoti apie Alfred'ą de Musset, romantinę literatūrą, apie XIX amžių. Džiaugsmo ir pasigėrėjimo profesoriumi įkvėptos tuojau sėdom rašyti recenzijos. Perrašiau ją Balio rašmą mašinėle, pasirašėm I. D. ir... nebeišdrįsom nunešti į dienraščio redakciją“ (Dalia Sruogaitė, *Atminties archeologija*, redagavo Donata Linčiuvienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 53–54).
- [4] Lagerio cenzūros kelis kartus įvairiomis priemonėmis (storu mėlynu pieštuku, violetiniu, juodu rašalu) išbrauktas (užteptas) teksto fragmentas (keturios eilutės ir penktos eilutės pradžia). Tolesnės trys eilutės ir ketvirtos eilutės pabaiga taip pat buvo išbrauktos, bet paskui grąžintos.
- [5] 1944 m. sausio 13 d. Vanda Sruogienė Baliui Sruogai išsiuntė 1 [klg.] ir 250 [gr.] siuntinį („72. Pyragaitis iš Būgių, kava, 2 dėž[utės] popirosų, tabokos maišelis, dantims milteliai, muiliukas skutimuisi, popieriai papirosams“) („Sąrašas siuntinių, siųstų į Štuthofą“, žr. „Balys Sruoga, „Biografija, 1943–1945, Stutthof“, in: *BLKMC BS*).
- [6] Balys Sruoga, vėliau dalyvaudamas Lietuvos SSR pirmajame inteligentų suvažiavime, prisiminė lageryje girdėtą dainą: „Pačiu sunkiausiu, pačiu neviltingiausiu metu mane stiprindavo ir gaivindavo nesialomas tikėjimas mūsų ateitimi, tikėjimas tiesa ir teisingumu. Kartais gi koncentracijos lagery mus paguosdavo neviltiška, gal ir ne visai protinga vokiečių dainelė:  
 – Es geht alles vorüber, es geht alles vorbei, – viskas praeina, viskas slenka pro šalį...“ (plačiau žr. „Balio Sruogos kalba“, Vilnius, 1945-07-14, [Balio Sruogos ranka taisytas mašinraštis], in: *LLTI BR*, f. 1, b. 5741, l. 1r; dar žr. „Ižangos vietoje“, in: Balys Sruoga, *Dievų miškas*, Chicago: Mykolo Morkūno spaustuvė, 1957, p. 12).
- [7] Jozifas Stalinas (1878–1953), SSRS valstybės ir partinis veikėjas.